

Yozgat Ağzında Kullanılan Beş Sözcüğün Etimoloji Denemesi (Anıştırma, Hameyli, Hortuklu, Ürelüün, Mehekli) ve Etimolojide Yöntem Üzerine

Yusuf GÜNDÜZ¹

Öz

Etimoloji, sözcüklerin ardında bıraktıkları izi takip ederek onların geçmişlerini ve nereden geldiklerini bulma çabasıdır. Kelime kökeni Yunan medeniyetine dayandırılan bu uğraş, bütün diller için olduğu kadar Türkçe içinde önemli bir bilimsel sahadır. İlk Türkçe etimoloji denemesinin Dîvânü Lugâti't-Türk adlı eserinde Mahmut Kaşkari tarafından yapıldığı kabul edilmektedir. Çalışmamızda Yozgat ağzında kullanılan beş kelimenin etimolojik tahlili ve etimolojide yöntem konu edilmiştir. Literatüre beş kelimenin tahlil denemesi kazandırılmasının yanı sıra etimolojide bilimsel yöntem üzerine bazı yazınların derlemesi yapılarak ana hatlarıyla etimolojide yöntem betimlenmeye çalışılmıştır. Genel ve özel diyebileceğimiz iki türlü yöntem ön plana çıkmaktadır. Genel yöntem, etimolojinin genel ilkeleri iken özel yöntem her kelime ve her araştırmacıya göre bazen de eldeki mevcut bilgiye göre değişebilen yöntemdir. Bir araştırmacı dahi her bir kelime için genel etimoloji yöntemleri dışında farklı bir özel yöntem uyguladığı görülmektedir. Yozgat ağzında kullanılan *Anıştırma*, *Hameyli*, *Hortuklu*, *Ürelüün*, *Mehekli* kelimelerinin etimolojik tahlili, bahsedilen genel ve özel yöntemler kullanılarak yapılmaya çalışılmıştır. Etimolojik tahlili yapılmaya çalışılan beş kelimenin iki tanesi alıntı, üç tanesi Türkçe kökenli kelimelerdir.

Anahtar Kelimeler: Etimoloji, Etimolojide yöntem, Yozgat ağzı

Etymology Essay on Five Words Belonging to Yozgat Dialect (*Anıştırma*, *Hameyli*, *Hortuklu*, *Ürelüün*, *Mehekli*) and Method in Etymology

Abstract

Etymology is an attempt to find out the past of words and their origin by following the trace they leave behind. This concept, whose origin is connected with the Greek civilization, is an important scientific area both in Turkish and in all languages. It is generally accepted that the first etymology experiment in Turkish was made by Mahmut Kashkari in his work *Divanu Lugati't-Turk*. Our study discusses the etymological analysis of five words used in the Yozgat dialect and the method of etymology. In addition to providing five-word analysis literature, some literature on the scientific method in etymology has been compiled, and an attempt to describe the method in etymology in general terms has been made. There are two types of methods that can be called general and specific. While the general method is the general principles of etymology, the specific method is one that can change with each word and each researcher, and sometimes with the information available. It can be seen that even the researcher applies his own special method to each word, in addition to general etymological ones. The etymological analysis of the words *Anıştırma*, *Hameyli*, *Hortuklu*, *Ürelüün*, *Mehekli* used in the Yozgat dialect was made using the mentioned general and special methods. The etymological analysis of the five words showed that two are quotations and three are of Turkic origin.

Key Words: Etymology, Method in etymology, Yozgat dialect

Atıf İçin / Please Cite As:

Gündüz, Y. (2023). Yozgat Ağzında kullanılan beş sözcüğün etimoloji denemesi (anıştırma, hameyli, hortuklu, ürelüün, mehekli) ve etimolojide yöntem üzerine. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 8 (1), 118-133. Doi: <https://doi.org/10.58648/inciss.1291678>

¹ Doktora - Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, yusuf.gunduz@manas.edu.kg,

 ORCID: 0000-0002-0039-6653

Giriş

Dil biliminde etimoloji, sözcüklerin tarihini araştıran ilimdir. TDK'da "Köken Bilimi" şeklinde verilen etimoloji, *Yabancı Sözlere Karşılıklar Kılavuzu*'nda Bir dildeki kelimelerin "kaynağını gösteren, ne zaman ortaya çıktıklarını, nereden geldiklerini, hangi evrelerden geçtiklerini araştıran, kelimelerin hem biçim hem anlam tarihini ele alan dil bilimi dalı." şeklinde açıklanmıştır (sozluk.gov.tr, 2023). Etimoloji çalışmalarının Antik Yunandan beri süre geldiği bilinen bir durumdur. Türkçe için bildiğimiz ilk etimoloji verilerine Mahmud Kaşgari'nin eseri *Dîvânü Lügati't-Türk'te* rastlanmaktadır (Ölmez, 2019:119). Günümüze değin birçok çalışmalar yapılmış ve yapılmaya devam edilmektedir. Bu çalışmalar sözlük haline getirilmiş kitaplardan ve bir veya birkaç sözcüğü konu edinen makale çalışmalarından oluşmaktadır. Çalışmamız ikinci kısma giren makale çalışmalarına dahil olup beş sözcüğü kapsamaktadır. Bu sözcükler Yozgat İli, Kadışehri İlçesinde kullanılmakta olup Yozgat geneli kullanılan sözcüklerdir. Sözcükleri Mustafa Şahin'e ait "Kadışehri İlçesinin Deveci Dağı Eteğindeki Altı Köyün Tarihi Halk Hekimliği Yemekleri inanışları ve Yerel Kelimeleri" adlı makale (Şahin, 2017) ve Kültür Bakanlığı sitesinde yayınlanan "Yozgat Değişleri" yazınından alınmıştır (yozgat.ktb.gov).

Ağızlardaki sözcüklere ait dil verileri hakkında *Karahan*, çözücü ve destekleyici katkılarının olduğundan bahseder ve ağızları *dil laboratuvarı* şeklinde nitelendirir (Karahan, 2012:10). Bu nitelendirmeden hareketle karşımıza çıkan ve ilgimizi çeken beş sözcüğün 'etimoloji'si denenerek alana katkı sunmak istenilmiştir.

Etimoloji sözlükleri üzerine yazılan çok sayıda makaleler olduğu ve literatüre bir yenilik katmayacağı düşüncesiyle bu sözlüklerden teker teker bahsetmek yerine yöntem üzerinde durulması ve tahlil aşamasına geçilmesi uygun görülmüştür.

Literatürde etimolojiye öncülük etmiş bilim adamlarının etimoloji hakkında sundukları bazı yöntemler mevcuttur. Bahsedilen etimolojiye ait bu yöntemler, bazen genel etimoloji ile ilgili iken bazen sözcüğün etimolojisinin nasıl yapılması ile bazen de etimolojinin niteliği ile ilgilidir. Öncelikle sırasıyla bu yöntemlerden bahsedilecek daha sonra da bu yöntemlerin etimolojinin hangi yönü ile alakalı olduğu vurgulanacaktır.

A. *Bican Ercilasun*'a göre etimoloji yapabilmeyen şartı anlamdır. Yani bir kelime ve anlamı biliniyorsa etimoloji yapmak mümkündür. Dolayısıyla semantik, etimolojide temel unsurdur (Ercilasun, 2022:11-12). *Kat* sözcüğü üzerine yaptığı açıklamalarda (Ercilasun, 2011:9-21) anlama verdiği önem dikkat çekmektedir. Örnekleriyle eş ve art zamanlı, karşılaştırmalı, aynı zamanda coğrafi bakımdan sözcüğün aldığı anlamlar teker teker işlenmiştir.

Çağdaş dilbilimcilere göre etimoloji yaparken bir sözcüğe ait bütün biçimlerini belirlemek; sözcüğün kökeni olarak verilen seslerin diğer seslerle denkleğini karşılaştırmak; ses değişikliklerini bilimsel kurallara göre açıklamak; sözcüğün bütün kazandığı ve kaybettiği anlamları izah etmek; başka dilden giren sözcüğün hangi dilden girdiğini tespit etmek gibi ana ilkelere dikkat etmek gerekmektedir (akt. Yavuzarslan, 2009:197).

Emine Yılmaz, etimoloji için genel anlamda; eski metinlerde geçen ve çeşitlenen sözcüklerin incelenmesi; akraba dillerin karşılaştırılması ile sözcüğün ilk halinin tasarlanması ve anlamsal değişme tipleri aracılığıyla yapılacak karşılaştırmalar şeklinde üç yöntem olduğunu özetler (Yılmaz, 2007:619).

F. *Max Müller*'e göre kelimenin ses yapısı etimoloji için yeterli değildir. Bazen aynı sese sahip kelimeler farklı dillerde farklı kelimeler olabilmektedir (akt. Yavuzarslan, 2009:197).

Günay Karaağaç'a göre sözün ne zaman, hangi coğrafyada, hangi söz yapımı kalıbıyla, hangi dil malzemesi temelinde, hangi biçimde ve hangi anlamlarda oluştuğu, aynı zamanda hangi tarihsel değişimleri geçirdiği, sözdeki köken bilgisel çözümlemenin amacıdır. Sözün bilinen veya olası en eski biçimini ve anlamını yakalamak, köken bilgisi çözümlemesinin konusunu oluşturur (Karaağaç, 2020:8). Etimoloji yaparken;

- ✓ Söz kökü ve türevlerinin biçim-anlam ilişkilerini inceleme yöntemi²,
- ✓ Kök dal biçimlerden yardım alma yöntemi,
- ✓ Donuk biçimlerden yardım alma yöntemi,
- ✓ Başka dillerin eski bilgi-yeni bilgi ilişkisine başvurma yöntemi³,
- ✓ Başka dillere geçmiş sözlerden yardım alma yöntemi,
- ✓ Dil dışı alanlardan yardım alma yöntemi gibi başlıca yöntemler mevcuttur (Karaağaç, 2020:9-12).

Hasan Eren'e göre sözcük: Eski Türkçe metinlere dayandırılmalıdır; ses denkliklerinden olan "r"leşme ve "l"leşme dikkate alınır (Altayist bir ses kuralıdır); Türk Dilinin kendi tarihi ses bilimi dikkate alınır; sözcüğün Çuvaşça, Yakutça gibi diğer Türk lehçelerindeki biçimi karşılaştırılır; Eski Türkçeye dayandırılan kelimenin de ek ve kök şeklinde etimolojisinin yapılması gerekir; kelimenin morfeplerinin doğru değerlendirilmesi ve örneklendirilmesi; seste ve yakın anlamlı kelimelerin farklı dillerdeki kökenlerinin belirlenmesi; ses değişimleri sonucu sesteş duruma düşen kelimelerin kökeninin incelenmesi; komşu dillere giren Türkçe sözcüklerin kullanılması; yabancı yayınları takip edebilme gibi yetkinlik ve yöntemler gereklidir (akt. Yavuzarslan, 2009:199-207).

Polonyalı Dilbilimci ve Etimolog *Marek Stachowski*, "Etimoloji" adlı eserinde etimolojiden amacın kelimenin gerçek anlamını bulmak olduğunu belirtmiştir. Bazı kelimeler sadece dil duygusu ile anlamı bulunurken bazı kelimelerde dil duygusu yetmeyip tarihi karşılaştırma metodu ile morfolojik ve fonetik tahlil gereklidir. Bazen bu da yetmeyip kültür ve tarih bilgisi de gerekmektedir. Kısacası her kelimenin etimolojisi için destek alınan yöntem farklıdır ve bu incelenen kelimeye bağlıdır (Stachowski, 2011:1-7). Zaman derinliğini belirlemek: çalışmanın amacına göre sözcüğün etimolojisinde ne kadar geriye gidileceğinin karar verilmesi gerekmektedir (Stachowski, 2011:65-75). Özel bir dil için değil genel anlamda herhangi bir dil için 'Etimoloji değerlendirme kuralları' başlığı altında aşağıdaki maddeleri açıklamıştır (Stachowski, 2011:77-83):

- ✓ Herhangi bir sözcük eşitliği etimoloji değildir (ilk anlam açıklanması gereklidir),
- ✓ Bütün ses ve biçimsel öğeler açıklanmalıdır,
- ✓ Belirsiz olan anlam değişiklikleri, kültürel etkenler diğer dillerde olan paralel örneklerle desteklenmelidir,
- ✓ Bir anlamsal gurubu oluşturan sözcükler, aynı biçimsel modellerle yapılır(morfoloji eklerinin aynı anlamı katması). Sözcüğün böyle bir modeli varsa bulunup göz önüne alınmalı yoksa özel açıklamaya gidilmelidir,
- ✓ Bir sözcüğün etimolojisinde birden çok sıra dışılık içeren fonetik, morfoloji ve semantik olay veya süreç söz konusu olursa yüksek ihtimalle yapılan etimoloji yarım veya yanlıştır,
- ✓ Etimoloji birleşimsel bir bilim dalıdır. Bu nedenle ondan elde edilen veriler diğer bilim dallarına ters düşmemelidir.

Etimoloji iş sırasını ise "Kökenbilimcinin çalışma aşamaları" başlığı altında aşağıdaki gibi sıralayarak açıklamıştır (Stachowski, 2011:85-91):

- ✓ Filolojik verileri derleyip toplama,
- ✓ Karşılaştırmalı verileri tarayıp toplama (Proto diden miras kalan dil-lehçe verileri),
- ✓ Biçimbilimsel analiz (kök veya gövde ek bakımından),
- ✓ Kök, gövde ve ekler arasında anlamsal ilişkileri açıklamak,
- ✓ Sözcüğün tarihini göstermek (önemli değişimleri gösteren tarihi kullanım sırası),

² Bütün dillerin başlangıçta tek heceli sözcüklere sahip oldukları, yapım ve çekim ekleri bu asıl tek heceli sözcüklerden kaynaklanır ön kabulünden bahseder. Bütün sözcüklerin yazı öncesi köklerine ulaşmamızın mümkün olmadığından mevcut en eski biçimlerini kök kabul etmek durumunda kalınır. Bu durumda fonetik açıdan ziyade semantik bir bakış açısıyla eski biçimlerden hangisinin anlamca eski ve yeni olduğunun tespit edilmesi gerekmektedir. Bu tespit içinde her soyut bilginin temelinde beş duyu organıyla algılanabilir somut bir bilgi vardır ölçüsünü benimser.

³ Başka dillerin birinci anlam, ikinci anlam bilgilerinden faydalanma yöntemidir. Bazı dillerde "ön" anlamının engellemek veya karşılamak anlamlarına temel oluşturması gibi.

- ✓ Etimolojinin doğruluğunu delillerin yeterliliği, mantık silsilesinin uygunluğu ve rakip etimolojiler tabanında kontrol etmek,
- ✓ Etimolojiyi tahrir etmek: Bilgileri derece derece anlaşılır ve düzenli olarak sunmak.

Osman Fikri Sertkaya'ya göre Türkiye Türkçesi için yapılacak etimolojilerde öncelikle Anadolu sahasında ise Rumcanın özelliklerini bilmek; etimoloji sözlüğü kullanmak; Türkçe sözcükler için sözcüğün en eski şeklinden günümüze gelmek; karşılaştırma gerektiğinde diğer Türk lehçelerini kullanmak; kelimeyi Eski Türkçeye dayandırmak; son olarak önceden yapılan değerli çalışmaları içselleştirmek gerekmektedir. Ayrıca Eski Türkçe için dönemin dil özelliklerinin ve çevre dil özelliklerinin iyi bilinesi gerektiğini belirtmiş, sözcüklerin anlamlarının da özellikle dikkat edilmesi gerektiğini vurgulamıştır (Sertkaya, 2012:50-53). *Dîvânü Lügati't-Türk* hakkında yaptığı çalışmada bir dilin her dönemde etkileşime girdiği dillerden kelime alışverişine girdiği vurgulanmış ve etimolojik tahlillerde bu durumun göz önüne alınması gerektiğini belirtmiştir (Sertkaya, 2009:17).

Talat Tekin'in makalelerinde göze çarpan yöntemleri; semantiğe önem verme, sözcüğün ilk geçtiği yeri tespit etme, tarihi ve modern Türk dili lehçelerini karşılaştırma, mümkünse sözcüğü Eski Türkçeye dayandırma, kendinden önceki etimolojileri değerlendirme, kendi etimolojisini olası sorulara yanıt verecek şekilde açıklama şeklinde özetlenebiliriz (Tekin, 1960:283-294; 1977:35-51; 2010:203-210). Dil biliminde ilke yöntem üzerine yazdığı çalışmasında verdiği ilkeleri etimoloji alanında kullandığı fonetik ilkelerdir (Tekin, 1977:2). Bu ilkeleri etimolojik örneklerle açıklamıştır:

1. Ana dilin yeniden kurulması (reconstruction) ve türetme teorileri için karşılaştırma yönteminin kullanılması şarttır. Dil ile ilgili herhangi bir sorunu çözümlenmek için dilin eski-yeni tüm verilerini bilmek ve bunları karşılaştırmak gerekir.
2. Ses değişimleri mutlak olarak düzenlidir.
3. Ses değişimlerinin çoğu şartlıdır (conditioned sound-change); ancak bu şartlar yine seslik yani fonetik şartlardır.
4. Dilde fonetik çifte biçimler (phonetic doublets) yoktur.

Tuncer Gülensoy, etimoloji yapmada yetkinlik için öncelikle tecrübenin(bilgi birikimi) şart olduğunu belirtmiş ve Türk dilinin Tarihi ve Çağdaş lehçeleri; Ana Türkçe ve Ana Altayca hakkında bilgi sahibi olunması gerektiğini vurgulamıştır (Gülensoy, 2020:249). Hazırlanmış olduğu sözlükte: Herhangi bir sözcüğün en eski biçimden günümüze birçok lehçedeki türev ve karşılıklarını gösterme; sözcüğün morfoloji unsurlarını gösterme, varsa diğer Altay dillerindeki karşılıklarını verme; Türkiye Türkçesindeki türevlerini verme; önceki etimolojik tahlilleri gösterme ve kendi görüşünü belirtme gibi yöntem uygulayarak sözcüğün leksikoloji, semantik, fonetik ve morfoloji bakımından eldeki mevcut verilerin tamamını göstererek etimolojik tahlil yaptığı görülmektedir (Gülensoy, 2007:11). Aziz Yakın'dan alıntı yaparak etimoloji için genel ilkeleri aşağıdaki gibi belirtmiştir (Gülensoy, 2010:36).

1. Bir sözcük veya sözcük ögesinin en eski şeklinin ve ona bağlı olarak da ileriki dönemlerde gelişen bütün şekillerinin belirlenmesi gerekir.
2. İncelenen sözcüğün içerdiği her ses, etimon adı verilen kaynak kelimedeki, ona denk olan seslerle karşılaştırılmalıdır.
3. Sözcüğün anlam alanında ortaya çıkan her türlü değişme mutlaka belirtilmelidir.
4. Sözcüğün kullanıldığı dile yabancı sesleri bünyesinde barındırması durumunda o sözcük büyük olasılıkla yabancı bir dilden alınmıştır. Bu durumda sözcüğün hangi dilden alındığı, ne gibi ses ve anlam değişiklikleri geçirdiği mutlaka ortaya konulmalıdır.

Bunların dışında literatürde halk etimolojisi ve bilimsel etimoloji şeklinde iki ana yöntemden bahsedildiği görülmektedir⁴.

Her biri etimolojinin farklı bir yönüne vurgu yapan ve ana hatlarıyla genel yöntem(ilke) ve özel yöntem şeklinde belirtebileceğimiz yukarıdaki bilgiler, aşağıdaki gibi gruplandırılabilir:

⁴ Son zamanlarda *Stachowski* tarafından uyarlanan ve sistemleşmediği belirtilen "algısal etimoloji"den de bahsedilmektedir (akt. Arslan, 2022: 79-80).

Etimoloji Öncesi

Etimoloji yapabilmenin şartı

- ❖ Etimolojisi yapılacak kelimenin anlamının bilinmesidir.

Etimolojinin Amacı

- ❖ Sözcüğün gerçek anlamını bulmak için dilbilimsel açıdan sözcüğün geçirdiği bütün değişiklikleri (semantik, leksik, morfolojik, fonetik, mekân ve zaman bakımından) çözümlmek etimolojinin amacıdır.

Etimolojinin Konusu

- ❖ Sözcüğün en eski biçim ve anlamını elde etmek.

Etimolojide Anlayış⁵

- ❖ Ses denkliklerinin olması sözcüklerin aynı olduğu anlamına gelmemektedir. Bazen aynı sesler farklı dillerde farklı anlamlara gelebilir. Dolayısıyla sadece ses denklikleri kendi başına etimoloji için yeterli delil sunmaz.
- ❖ Herhangi bir sözcük eşitliği (bulmak) etimoloji (yapmak) değildir (ilk anlam açıklanması gereklidir).
- ❖ Bir dilin her dönemde etkileşime girdiği toplumların dillerden kelime alışverişine gireceği düşünülerek etimolojik tahlillerde bu durum göz önüne alınmalıdır.
- ❖ Ses değişmelerinin çoğu şartlıdır (conditioned sound-change -belli şartlar altında gerçekleşen-); ancak bu şartlar yine seslik yani fonetik şartlardır.
- ❖ Her kelimenin etimolojisi için destek alınan yöntem farklıdır ve bu incelenen kelimeye bağlıdır.
- ❖ Ses değişmeleri mutlak olarak düzenlidir (Talat Tekin) / Ses değişmelerinin hep düzenli olmadıklarını her zaman göz önünde tutmak gerekir (Günay Karaağaç)⁶.
- ❖ Dilde fonetik çifte biçimler (phonetic doublets) yoktur (Talat Tekin). / Kök dal biçimlerden yardım alma yöntemi⁷(Günay Karaağaç)

Etimolojide Yetkinlik

- ❖ Dil ile ilgili herhangi bir sorunu çözümlmek için dilin eski-yeni tüm verilerini bilmek,
- ❖ Hangi dil inceleniyorsa o dilin etkileşimde olduğu diller hakkında bilgi sahibi olmak,
- ❖ Hangi dil inceleniyorsa o dilin tarihi ve en eski dönemi hakkında bilgi sahibi olmak,
- ❖ Önceden yapılan değerli çalışmaları içselleştirmek,
- ❖ Yabancı yayınları takip edebilmek gereklidir.

Etimolojiye Hazırlık

- ❖ Filolojik verileri derleyip toplama,
- ❖ Karşılaştırmalı verileri tarayıp toplama (Proto diden miras kalan dil-lehçe verileri),
- ❖ Etimolojisi yapılacak kelimenin artzamanlı ne kadar geriye götürüleceğinin belirlenmesi gerekmektedir.

⁵ Bu kısma giren görüşler dilin doğuş teorileri, dilin fonetik veya morfoloji veya da başka alanları ile ilgili kabul edilen görüşlere göre temellenen anlayışlardır. Farklı görüşler vardır. Araştırmacı için kendi yazınlarında tutarlılık gerektiği düşüncesindeyiz.

⁶ Bu iki karşıt görüşü ses değişmeleri çoğu zaman düzenlidir. Düzenli olmadığı durumlar da görülebilmektedir şeklinde bütünleştirebiliriz.

⁷ Dildeki sözcükler ilk zamanlarda tek heceli kök halindedirler ve bu köklerin farklı şivelerdeki seslendirilmeleri yeni anlamlar için kullanılan kelimeler meydana getirmişlerdir. Yazıdan sonra dillerin söz varlığında yer alan kelimeler kök anlamdan çıkan alıntı dal biçimleridir (Karaağaç, 2020: 9).

Etimoloji Yaparken

Genel

- ❖ Yapılan işlemlerin tamamı bilimsel olmalıdır,
- ❖ Kendinden önceki bilimsel veriler (etimolojik değerlendirmeler) incelemelidir,
- ❖ Sözcüğün en eski şeklinden günümüze eş zamanlı ve art zamanlı olarak değişimler gösterilmelidir,
- ❖ Gerektiğinde dilin diğer lehçeleri ile karşılaştırma yapılmalıdır,
- ❖ Kendi etimolojisini olası sorulara yanıt verecek şekilde açıklamalıdır,
- ❖ Etimolojinin doğruluğunu delillerin yeterliliği, mantık silsilesinin uygunluğu ve daha önce yapılan karşıt etimolojiler tabanında kontrol etmek gereklidir.

Fonetik

- ❖ Sözcüğün geçirdiği ses değişikliklerini bilimsel kurallara göre açıklanmalı,
- ❖ Köken olarak verilen seslerin diğer seslerle denklikleri karşılaştırılmalı,
- ❖ Hangi dil inceleniyorsa o dilin kendi tarihi ses bilimi dikkate alınmalı,
- ❖ Seste ve anlamda yakın olan kelimelerin farklı dillerdeki kökenlerinin belirlenmeli,
- ❖ Ses değişimleri sonucu sestesh duruma düşen kelimelerin kökeninin incelenmeli,
- ❖ Bütün ses ve biçimsel öğeler açıklanmalıdır (*fonetik, morfolojik*).

Semantik

- ❖ Sözcüğün kazandığı ve kaybettiği bütün anlamları izah etmek,
- ❖ Anlamsal değişme tipleri aracılığıyla karşılaştırmalar yapmak,
- ❖ Sözcüklerin semantiğine özel önem göstermek,
- ❖ Belirsiz olan anlam değişiklikleri, kültürel etkenler diğer dillerde olan paralel örneklerle desteklenmelidir,
- ❖ Seste ve anlamda yakın olan kelimelerin farklı dillerdeki kökenlerinin belirlenmesi (semantik fonetik),
- ❖ Kök, gövde ve ekler arasında anlamsal ilişkileri açıklamak,
- ❖ Söz kökü ve türevlerinin biçim-anlam ilişkilerini inceleme yöntemi,
- ❖ Başka dillerin eski bilgi-yeni bilgi ilişkisine başvurma yöntemi.

Morfolojik

- ❖ Sözcüğe ait bütün biçimler belirlenir,
- ❖ Bütün ses ve biçimsel öğeler açıklanmalıdır (*fonetik morfolojik*),
- ❖ Hangi dil inceleniyorsa o dil için kabul edilen en eski biçimi verilmelidir. Türkçe için mümkünse sözcüğü Eski Türkçeye dayandırılmalıdır,
- ❖ Kök, gövde ve ekler arasında anlamsal ilişkileri açıklamak (*semantik, morfolojik*),
- ❖ Kelimenin morfeplerinin doğru değerlendirilmesi ve örneklendirilmesi gerekir,
- ❖ Hangi dil inceleniyorsa o dil için kabul edilen en eski biçiminin ek ve kök şeklinde de etimolojisi yapılır,
- ❖ Bir anlamsal gurubu oluşturan sözcükler, aynı biçimsel modellerle yapılır (morfoloji eklerinin aynı anlamı katması). Sözcüğün böyle bir modeli varsa bulunup göz önüne alınmalı yoksa özel acıkamaya gidilmelidir,
- ❖ Donuk biçimler⁸den yardım alma,
- ❖ Yazı ile dilin buluşması insanın yeryüzü tarihinde oldukça yeni bir olgu olduğu için, sözlerin tek heceli bu köklerini ve onların ilk anlamlarını belirlemek, her zaman mümkün olmaz. Bu durumda, birden çok heceli anlamlı birimleri söz kökü kabul etmekten başka bir yol kalmaz.

⁸ Kök ve eki tam anlaşılmayan düzensiz yapıdaki sözcükler, atasözleri ve deyimler kastedilmiştir (Karaağaç, 2020: s.10).

Leksikolojik

- ❖ Eski metinlerde geçen ve çeşitlenen sözcüklerin incelenmesi,
- ❖ Sözcüğün ilk geçtiği yeri tespit etme,
- ❖ Sözcük başka dilden giren bir sözcük ise hangi dilden girdiğini tespit etmek,
- ❖ Başka dillere, komşu dillere giren sözcüklerin kullanılması.

Rekonstrüksiyon (Yeniden kurma)

- ❖ Rekonstrüksiyon yapılacaksa Ana dilin yeniden kurulması (reconstruction) ve türetme teorileri için karşılaştırma yönteminin kullanılması şarttır,
- ❖ Akraba dillerin karşılaştırılması ile sözcüğün ilk halinin tasarlanması.

Diğer

- ❖ Dil dışı alanlardan yardım alma yöntemi

Etimoloji Sonrası**Sunum**

- ❖ Etimolojiyi tahrir etmek: bilgileri seviye seviye anlaşılır ve düzenli olarak sunmak.

Nitelik

- ❖ Yapılan etimoloji bilimsel veya halk etimolojisi kategorisine girecektir,
- ❖ Bir sözcüğün etimolojisinde birden çok sıra dışılık içeren fonetik, morfoloji ve semantik olay veya süreç söz konusu olursa yüksek ihtimalle yapılan etimoloji yarım veya yanlıştır,
- ❖ Etimoloji bütüncül özelliğe sahip bir bilim dalıdır. Bu nedenle ondan elde edilen veriler diğer bilim dallarına ters düşmemelidir.

Tahliller**Anıştırma**

"Bir şeyi işaret etme, demek isteme" (Şahin, 2017:143) anlamındaki sözcük, **TDK**'da: 1. isim *anıştırmak işi, ima*. 2. isim, edebiyat *telmih* (Sozluk.gov.tr); **KL**'de *anıştırmak* olarak verilen sözcük: 1. *Üstü kapalı anlatmak, ima etmek, ihsas etmek*. 2. *Akla getirmek, benzerlik ilgisiyle andırmak* (lugatim.com) şeklinde açıklanmıştır. Sözcüğün morfolojisi aşağıdaki gibidir:

an-	: fiil kökü,
-I	: yardımcı ses,
+ş	: fiilden fiil yapım eki,
+Dir	: fiilden fiil ettirgenlik eki,
+mA	: fiilden isim yapım eki.

Bu morfolojiye göre *anış-* şeklinde **TS** ve **DS**'de taratıldığında sözcük isim olarak bulunmuştur. **TS**'de *anış II* -hatırlanan şey, kalbe gelip anılan şey-, **DS**'de *anış* -ölen annesinin adını taşıyan çocuğa hitap: gel buraya *anışım*.- şeklinde verilmiştir (sozluk.gov.tr).

Tarihi Türk Lehçelerinde: **KT**: *añ-* -anmak, hile etmek- (Üşenmez, 2006: 127). **HT**: *añ-* -anmak, hatırlamak- (Canan, 2016: 138). **KIPT**: *añ-* -anmak, hatırlamak, zikretmek- (Toparlı vd., 2007:9). **ÇAĞ**: *añmak* -zihne getirmek, zikretmek, anmak, yâd etmek- (Buhari, 1880: 22). **EAT**: *añ-* -anmak-; *añdur-* -andırmak- (Kuybu, 2015:244). **OT**: *añmak* -hatıra getirmek, ağza almak, kale getirmek, zikretmek- (Sami, H.1317/M.1899-1900:47).

Günümüz Türk Lehçelerinde: **Azerbaycanca**: *anışmaq* -mimik ve işaretle anlaşmak-; *anımaq* -anmak- (Akdoğan, 1999:27). **Başkurt Türkçesi**: *añışlı* -açıklayıcı, izah edici-; *añış II* -açık, temel, asıl-; *anış-* -anlamak, düşünmek- (Özşahin, 2017:33). **Karaçay-Malkar Türkçesi**: *ang:* - bilinç, şuur, anlama, mütaala, akıl, zekâ-; *angarıl-* -tereddüt etmek, anlamak, kavramak, idrak etmek- (Tavkul, 200:84-85). **Kırgızca**: *anıık* -tartışmasız, gerçek, görünür, açık- (UİA, 2010:99).

Özbekçe: *anik* –açık, belli- (Yaman ve Mahmut, 1998:4). **Tatar Türkçesi:** *anık* –tam, kesin olarak, belli- (Ganiev, Ehmetyanov ve Açıkgöz, 1997:29).

Daha önceki etimolojiler: **TETTL**'de *anıştır-* şeklinde etimolojisi yapılan sözcük, *anış-* ~ *anış* > *anıştır* olarak tahlil edilmiştir (Tietze, 2009:178). **TES**'te *anıksa-* -belirsiz hatırlama- fiili *an-ımsa-* > *anımsa* ~ *anıksa* şeklinde tahlil edilmiş kök olarak *an-* fiili verilmiştir (Gülensoy, 2007:70). *an-* fiilinin ise zikretmek, sözünü etmek anlamlarında Eski ve Orta Türkçedeki *aŋ-* -hatırlamak- fiilinden geldiği belirtmiştir. Kıpçak şivelerinde *ang-*; Anadolu ağzlarında *an-* ve *aŋ-*; Azerbaycanca *an-* şekilleri belirtilmiştir (Gülensoy, 2007:68). **KL**'de *anıştırmak* < *anış-tır-mak* şeklinde tahlil edilmiştir (lugatim.com).

Sonuç: Tarihi ve günümüz lehçelerinde *an-* kökü ile kurulan *anık*, *anış-*, *anış*, *anışlı* gibi sözcükler, semantik olarak da *hatırlamak* ve anmak anlamlarından gelişerek demek isteme, zihinde anımsatma gibi anlamlara gelmiştir. Bütün *an* kökü ile alakalı sözcüklerin esasında zihinle alakalı olduğu görülmüştür. Tietze ve Gülensoy'un *anış-* > *anıştır* şeklinde yaptıkları etimolojiye katılarak *anış-* sözcüğünün *an-* fiilinden türediği düşünülmektedir [**an-* > *anış-* > *anıştır-* > *anıştırma*].

Hameyli

Bu sözcük Yozgat İli yöresinde “*Boyut bakımından Küçük Kuran-ı Kerim*” anlamına gelmektedir(yozgat.ktb.gov). Anadolunun diğer yörelerinde *hamaylı* ve *hamayıl* şekilleri olup “*muska, nazarlık ve kadınların boyunlarına taktıkları altın ya da gümüş kolye, kılıç bağı, omuzdan inen çapraz bağ, muska*” gibi anlamlara gelmektedir (sozluk.gov.tr; lugatim.com).

Tarihi Türk Lehçelerinde: **KIPT:** *hamāyil* –omuzdan çapraz asılan bağ- (Toparlı vd., 2007:91). **ÇAĞ:** *hamāyil* –tılsım, muska- (Berbercan, 2011: 375); *hamāyil* -kılıç bağı- (Kaçalın, 2011:552). **OT:** *hamāil* “*1-Omuzdan arkaya doğru asılan bağ: kılıç; nişan askısı 2- tılsım, muska*” anlamındaki *hamāil* sözcüğünden gelmektedir ve kelimenin çoğulu *hameyledir*(Sami,1901:558).

Günümüz Türk Lehçelerinde edebi dillerin sözlüklerinde daha çok *tumar* sözcüğü kullanılmaktadır. *Hamaylı*, *hamail* şekillerine rastlanamamıştır. Kıpçak Türkçesi ve Çağatay Türkçesinde bulunmasından dolayı onun devamı niteliğindeki dillerin diyalektlerinde bu sözcüğün geçebileceği düşünülmektedir.

Daha önceki etimolojiler: **TETTL**'de sözcüğün *hamāil*, *hamaylı*, *hammaliye* ve *hamaliye* şekilleri verilmiş, sözcüğünde geldiğini ve *hameyli* şekline gelerek “y” ünsüz türemesini Türkçedeki *acaip* - *acayip* ilişkisi ile açıklamıştır: Ar.: *hamāil* > Farsça: *hamāil* > *hamayil* (Tietze, 2009:244).

Sonuç: Kelime için verilen anlamların ortak noktası boyna asılmadır. Sözcüğün kökeni Arapça “*1-Omuzdan arkaya doğru asılan bağ, kılıç; 2- tılsım, muska*” anlamındaki *hamāil* sözcüğünden gelmektedir ve kelimenin çoğulu *hameyledir* (Sami,1901:558). 1. Anlam Yozgat ağzında kullanılan anlamla alakalı iken 2. Anlam diğer diyalektlerdeki anlamlarla alakalıdır. Hepsinde ortak olan anlam, bir bağ ile boyna veya bir yere asılmasıdır. Sözcüğün *hamayıl* şeklinde Tietze'ye katıyoruz. Lakin *hameyli* ve *hamaylı* varyantlarının iki yolla olabileceği düşünülmektedir. **I.** Metatez yolu ile: *hamāil* > *hamayıl* > *hamaylı*~ *hameyli*; **II.** Ar. *Hameyle* (çoğul) > *hameyli*⁹.

Hortuklu

Yozgat İli yöresinde “*sümüklü*” anlamında kullanılan bu söz (yozgat.ktb.gov.tr, 2021), **DS**'de *hörtük*¹⁰ şeklinde geçmektedir (sozluk.gov.tr). Bu kelimenin oluşumunda yansıma rol oynamıştır. Ağız kapalı burundan içe doğru havanın çekilmesi ve geniz kısmının biraz sıkılması ile oluşan ses *hort* şeklindedir. Buna göre kelimenin morfolojisi şu şekildedir;

⁹ Muska yazan din adamlarının bu tabiri kullanmaları ve onlardan duyarak halkın diline geçmiş olabilir.

¹⁰ 1. Yara (ilenç olarak kullanılır) [Maraş, Adana ağzı]; 2. Korku, kuruntu [Adana ağzı]; 3. Bilinmeyen, iyileşmeyen yara: boğazında *hörtük* çıha (Kayseri ağzı).

hort	: yansıma isim kökü
+ Uk	: isimden isim yapım eki ¹¹
+IU	: isimden sıfat yapım eki

Tarihi ve günümüz lehçelerinde *hortuklu* şeklinde bulunamamıştır. Onun yerine yansıma ses olan bu sözcüğün *hur, hor, har, kor, koş* gibi genizden çıkan ses olan horlamayı bildiren köklerden türetilmiş sözcükler taranmıştır.

Tarihi Türk Lehçelerinde: KIPT: horla -horlamak, uykuda burundan ses çıkarmak-(Toparlı vd., 2007:98); *korla* -at için yem torbasını görünce boğazından ses çıkarmak-(Toparlı vd., 2007:154). **ÇAĞ:** *horuldamak* -horul horul horlayıp uyumak, uyurken boğazdan gelen kalın ses etmek- (Buhari, 1880: 167). **OT:** *horlamak* -uyurken boğazdan gelen sesle hor hor demek-(Sami, H.1317/M.1899-1900:591).

Günümüz Türk Lehçelerinde: Altayca (Teleüt ağzı): *kırla* -horlamak- (Ryumina-Sırkaşeva ve Kuçığaşeva, 2000:56)¹². **Altayca:** *korulda* -horuldamak- (Naskali ve Duranlı, 1999:117). **Azerbaycanca:** *hort* -baygın-; *hort düşmek* -baygın düşmek-, *hortlamak* -hortlamak-, *hortuldamak* -horuldamak, höpürdetmek, domuz bağırmaq-, *hortultu* -horultu, lıkır lıkır ses, domuz bağırması-, *horuldamak* -horlamak, horuldamak, derin uykuya dalmak, mırıldanmak, homurdanmak-, *horuldatmak* -fokurdatmak, nargile çekmek-, *horultu* -horultu, homurtu, mırıltı- (Akdoğan, 1999:467-468). **Hakasça:** *horla* -su gürleyerek akmak, horlamak¹³-(Arıkoğlu, 2005:217). **Karaçay Malkar Türkçesi:** *hurulda* -horlamak-, *huruldav* -horlama-(Tavkul, 2000:222). **Kazakça:** *kor ete tüşüü* -hemen hor diye uyumak-, *korsıl* -uykuda çıkarılan ses, horultu-, *korsıl* -domuzun çıkardığı ses-, *korildatuv* -horlatmak-, *kortildav* -horlamak-(Veli vd., 2013:172, 174). **Kırgızca:** *kor V [kor kor]* -kor kor şeklinde ses çıkarma-, *korkulda* - kor kor şeklinde ses çıkarma, çoğunlukla domuz için kullanılır -, *korkura* -kor kor sesi çıkarmak, horlayarak uyumak-, *korulda* -kor kor sesi çıkarmak, horlayarak uyumak-, *koşuruk* -uyuyan kişiden kor kor edip çıkan ses- (UİA, 2010:547). **Özbekçe:** *hurrak otmok* -horlamak- (Yaman ve Mahmut, 1998:192). **Saha Türkçesi:** *xahıñıraa*-horlamak- (Vasiliyev, 1995:116). **Tatar Türkçesi:** *hırlıda* -horlamak, gürültülü ses çıkarmak- (Ganiev, Ehmetyanov ve Açıkgöz, 1997:380). **Tuva Türkçesi:** *haarık* -horultu, horlama- (Arıkoğlu ve Kuular, 2003:48). **Türkmence:** *horla II* -horultulu ses çıkarmak, horlamak-, *horuldi* -horultulu ses çıkarmak-, (Ölmez, 1995: 351, 352). **Uygurca:** *hartildaş* -horlama, horuldama, gürültü çıkarma-, *purkumak* -horuldamak, horlamak- (Necip, 1995:162, 327).

Daha önceki etimolojiler: TETTL'de horhor I -gür ve ses çıkararak akan su- anlamında verilerek yansıma sözcük olduğu söylenmiştir (Tietze, 2009:326). **KES'te koşuruk** sözcüğünün etimolojisi *koş + ur + uk* şeklinde verilmiş *koş* yansıma kök kabul edilmiştir (Seydakmatov, 1988:147). **TES'te hor + la** şeklinde tahlil edilmiştir (Gülensoy, 2007:411).

Sonuç: Yansıma olan *hor, kor, hör, kır, hur, koş, hah, hur, pur vb.* kökler, tarihi¹⁴ ve günümüz lehçelerinde şu anlamlarda kullanılmıştır: I: *boğaz ve genizden çıkan sesin taklidi*; II: *gürüldeyen su veya insan sesi taklidi*; III: baygınlık halinin taklidi (görsel yansıma). Bu anlamların dışında

¹¹ *Korkmaz'a* göre ek (+Uk) ikincil köklerden sonra gelerek küçültmeli anlamda bazı ad ve sıfatlar türetmiş bir ektir (Korkmaz, 2009: 47). Burada ise birincil bir köke gelmekte olup pekiştirme-anlamı güçlendirme-işlevi ile sıfat yapmıştır.

¹² *kısıkkırık ve kısıkkırıkta-* sözcükleri de horlamak anlamındadır (Ryumina-Sırkaşeva ve Kuçığaşeva, 2000: 56).

¹³ *harıhta* sözcüğü de horlamak anlamındadır (Arıkoğlu, 2005: 217).

¹⁴ Tarihi lehçelerde en eski Kıpçak Türkçesinde rastlayabildik. Ondan önceki metinlerin içeriği ile alakalı olarak sözcüğe rastlanılmadığı düşünülmektedir. Çünkü bu kadar çok lehçede yer alan sözcük çok önceden beri yansıma sözcük olarak kullanılsa gerektir.

yara, korku ve kuruntu anlamlarında ağızlarda kullanılmaktadır ki bu anlamların da ilk üç anlam ile alakalı geliştiği düşünülmektedir. Örneğin Hakasça *harıhta* horlamak, *harıh - tirig* hastalık anlamındadır. Ağızlardaki *hörtük*'ün iyileşmeyen yara, hastalık anlamları da bu semantik ilişkiye benzemektedir. *Hortuklu* sözünün *sümüklü* anlamına gelmesi, yansıma sesin kişinin genizden çıkardığı sesle alakalı olup adlaşmış sıfattır (hortuklu insan). Buna göre sözcüğün etimolojisi *hortuklu* < *hor* + *t* + *Uk* + *IU* şeklindedir. *Hort* gövdesindeki *+t* yansıma sözcükteki taklidin güçlendirilmesi işlevindedir.

Ürelüün

İleri + *gün* isim tamlaması kaynaşmasından meydana gelen ve “Dünden önceki gün” anlamına gelen sözcük (yozgat.ktb.gov), **GTS** ve **TS**'de bulunamamıştır. **DS**'de ise *ireli* şeklinde Gaziantep, Erzincan, Elazığ, Erzurum, Urfa, Zonguldak, Bartın, Karabük, Kırşehir ağızlarında “ileri” anlamında kullanılmaktadır. *Ürelü* veya *ürelüün* şekli bulunamamıştır. Kars Ağızında *ireli* ve Edirne Ağızında *ileri* şekilleri “önce eskiden ve evvel” anlamlarında kullanılmaktadır (Sozluk.gov.tr). *İleri* ve *ireli* sözcüğü ağızlarda iki anlamda kullanılmaktadır: I. yön bildiren, II. zaman bildiren anlam. Zaman bildirdiğinde geçmiş anlamında, yön bildirdiğinde ise ön taraf, öte anlamında kullanılmaktadır. Edebi dilde ise *ileri*: diğer iki anlama ek olarak III. Bir anlamda gelecek zaman anlamı bildirmektedir (Sozluk.gov.tr).

Tarihi Türk Lehçelerinde: ET: İlgerü -ileri, ileride, doğu, doğuda, doğuya doğru-(Ergin, 2011: 96; Tekin, 1998: 103). **EUY: İlgerü**- ileri, ileriye doğru, ileride- (Caferoğlu, 1968:92). **KT: İlgerü** -ön, önce- (Üşenmez, 2006:229). **HT: ilgerü** > *ilgeri* -ileri, ön-, *ilerü*-ileri, ön-(Canan, 2016: 15, 97). **KIPT: ileri, ilerü, ilgerü, ilgeri** -ileri, ön taraf-(Toparlı vd., 2007:109). **ÇAĞ: İlgerü** -ileri-, *ilerürek* -daha ileri-(Güzeldir, 2002: 109), *ilgerü* -önce¹⁵- (Kaçalın 2011:714). **EAT: ilerü** -ileri, ön, önce, önceki- (Hamza, 1545/2008:346). **OT: İleri** veya *ilerü* -önde olmak, ileri olmak, ileri bulunmak, ileri oturmak, ileri geçmek, ileri gelmek, gelecek zaman, sevk etmek- (Sami, H.1317/M.1899-1900:247).

Günümüz Türk Lehçelerinde: Hakasça: ilger -ileri, doğu- (Arıkoğlu, 2005: 217); **Kazakça: İlgergi** -önceki, bir zamandaki, tarihteki-, *ilgeri* -öne, öne doğru, önde, gelecek zamanda, önde olma, (ağızlarda) önce ve tarihteki- (Veli vd., 2013:1461); **Kırgızca: ilgeri** -önce, geçmiş zamanda, önde, öne doğru, yaşça büyük, bir açıdan önde olmak- (UİA, 2010: 547); **Saha Türkçesi: inniger** -önce- (Vasiliyev, 1995:209). **Türkmençe: İleri** -ileri, ileriye, bir şeyin önündeki boşluk- (Ölmez, 1995:374). **Uygurca: İlgiri** -daha önce, daha erken, ileri - (Necip, 1995:174).

Daha önceki etimolojiler: TETTL'de zaman anlamında kullanılan *ileri* sözcüğünün etimolojisi *ilerü/ileri III* şeklinde verilmiş ve Eski Türkçe *İlgerü* sözcüğünden geldiği belirtilmiştir: *ilerü~ileri* < *İlgerü* (Tietze, 2009:385). **EDPCT**'de *ilgerü* < **ilkgerü* şeklinde etimoloji yapılmıştır (Clouston, 1972:144). **KES**'de Kırgızca *ilgeri* < *il* + *ri* şeklinde morfolojik tahlil yapılarak gösterilmiştir (Seydakmatov, 1988:285). **TES**'te *ileri*-herhangi birşeye göre daha ötede olan yer, gelecek, sonra, önce, evvelki- şeklinde mana verilmiş ve *ileri* < *ilgerü* < *il+gerü* şeklinde tahlil edilmiştir (Gülensoy, 2007:430). **TDDS**'de *ileri* < *il* -ön- + *gerü* şeklinde tahlil edilmiştir (Ataniyazov, 2004:204).

Sonuç: Tarihi ve günümüz lehçelerinde *ilgeri, ileri, ilerü, inniger, ilgiri, ilger* vb. şekillerde geçen sözcük zaman ve mekân anlamında kullanılmaktadır. Mekan anlamı her zaman ön tarafı bildirmektedir. Zaman anlamı ise bazı lehçelerde geçmiş, bazı lehçelerde ise gelecek, bazılarında ise hem geçmiş hem de gelecek zaman için kullanılmıştır. Bize göre zaman anlamındaki iki yönlülüğün sebebi mekân anlamı ile alakalıdır. Yani şimdiki zamana göre geçmiş ve gelecek

¹⁵ “Kelgeç ol yüz elüme kaldı kara kaygu keyin

Saye tüşken dék keyin hur-şed bolğaç ilgeri

[Önce güneş varken sonra gölge düşmüş gibi o yüz elime geçtikten sonra elime kara kaygı kaldı.]” (Kaçalın 2011: 714) şeklinde verilen örnekte *ilgeri* sözcüğü *keyin*-sonra- sözcüğüne tezat olacak şekilde önce anlamında kullanılmıştır. Yani zaman anlamında geçmiş için kullanılmıştır.

zaman mesafelidir. Bu mesafe ve şimdiki zamandan uzaklık, iki zaman içinde kullanıma zemin oluşturmuştur. Buna göre mekan anlamı, zaman anlamından öncedir diyebiliriz. Çünkü Eski Türkçede sözcüğün sadece mekan anlamı kullanılmıştır.

Bazen metateze uğrayarak *ileri* ve *ireli* şeklinde Yozgat Ağzında da kullanılan sözcük, *gün* kelimesi ile tamlama oluşturmuş ve yumuşama ve yuvarlaklaşmanın etkisi ile eriyerek *ilerü* > *ürelü* > *ürelü* + *gün* > *ürelüün* şekline gelmiştir. *Gün* sözcüğü ile tamlama yoluyla kaynaşan şeklin Eski Anadolu ve Osmanlı Türkçesindeki *İlerü* olduğu düşünülmektedir.

Mehekli

Daha önce etimolojisi yapılmayan sözcük, hastalıklı anlamına (Şahin, 2017:149) gelmektedir. Sözcük, **GTS**, **TS**'de bulunamamıştır. **DS**'de ise *mahaklı*¹⁶ şeklinde geçmektedir (sozluk.gov.tr). *Mehek* için **KL**'de verilen açıklama (lugatim.com):

“Mihenk, mehenk kelimelerinin eski metinlerde geçen asıl şekilleri: Var ise şübhen eğer vur mehekk-i tecrübeye / İşte levh işte kalem işte kitâb işte fuhûl (Hâmî-i Âmidî'den). Neş'e vaktinde ayârı kişinin belli olur / Aceb insâna mehek taşî mıdır câm-ı şarâb (Şinâsî). Bed-mâye olan anlaşılır meclis-i meyde / İşret güher-i âdemi temyîze mehektir (Ziyâ Paşa). Dostluğun mehekki idbârdır (Cenap Şahâbeddin).” şeklindedir.

Mihenk sözcüğü ise yine **KL**'de verilen açıklama: “1. Üzerine sürtülen altının ayarını ölçmeye yarayan kuvars cinsinden sert taş, mihenk taşı, denek taşı. 2. teşmil. Bir kimse veya nesnenin değerini ölçmeye, anlamaya yarayan şey, ölçü, mîyar, mîzan” şeklindedir (lugatim.com).

Divan Edebiyatında da kullanılan *mehek*, *Muhibbi* mahlası ile bilinen Kanuni Sultan Süleyman'ın beyitlerinde *mihenk* taşının bir şeyin gerçek değerini göstermesi özelliği ile ilgi kurularak *mehek* şeklinde kullanılmıştır (Yeşilbağ, 2019:704-705). Aruz vezninin *mihenk* veya *mehenk* kelimelerinin *mehek* olması *kasr* (kıasma) yolu ile *mehek* şeklini alması ile alakalıdır. Beyitlerde son hecede kullanılmıştır.

1914 ve 1915 yıllarında Osmanlıcaya tercüme edilen *Çocuklarda Zekanın Mikyası* adlı eserde *mehek* sözcüğü “kendi yaşında bütün mehekleri ikmal eden bir çocuk –kendi yaşına özel bütün ölçekleri tamamlayan bir çocuk-” şeklinde kullanılmıştır (İbrahim Alaeddin Bey, 1914-1915/2020:66).

Sonuç: Sözcük Arapçadaki *mehekk* sözcüğünden gelmektedir. Sözcük Divan Edebiyatında *mehek* şeklinde kullanılmıştır. Osmanlı'nın son dönemlerinde *mehek* şekli, şiir dışı kullanıma da girmiştir. Daha sonra *mahaklı* ve *mehekli* şeklinde ağızlarda kendini korurken edebi dilde *mihenk* şekli tercih edilmiştir. Buna göre bu sözcük *mehekk* > *mehek* > *mehek* + *li* şeklinde değişime uğramıştır. Semantik bakımdan *mehek* sözcüğünün *işaret-belgi* anlamı, hastalığa işaret olan belirtilerle ilgi kurularak *hastalık işareti olan insan* şeklinde bir anlam değişimine uğramış ve *hastalıklı* anlamına gelmiştir.

Sonuç

Tahlili yapılmaya çalışılan beş sözcükten üçünün Türkçe (anıştırma, hortuklu, ürelüün), ikisinin (hameyli, mehekli) alıntı sözcük olduğu kanısına varılmıştır. Sözcüklerin tahlilinde yöntem ve ilkeler hakkında belirtilen ve tavsiye edilen her bir maddenin önemi anlaşılma ile beraber en önemli unsurun semantik, yani anlamının bilinmesi ve tahlilde anlama özel önem gösterilmesi, olduğu anlaşılmıştır. Özellikle *ürelüün* sözcüğünün etimolojisinde semantiğin önemi açıkça gözlemlenmiştir.

Türkçenin kapsamlı etimoloji sözlüğünün yapılmasında diğer lehçelerin bilinmesi özel öneme sahiptir. Bu dillerin “Türkiye Türkçesi – X Lehçesi sözlüğü” şeklindeki sözlüklerinde mümkünse daha detaylı ve örnek cümleli sözlük çalışmalarının gerekliliği anlaşılmıştır. Türkçenin en ince detayları barındıran etimoloji sözlüğünün yapılamamasında da diğer lehçe¹⁷ sözlüklerinin ve diyalekt, ağız sözlüklerinin yapılmamış olmasının etkili olduğu söylenebilir.

¹⁶ 1. Çok öksüren, tıknafes (kimse)[Isparta, Ankara, Antalya ağızlarında]. 2. Lekeler biçiminde beliren bir deri hastalığına tutulmuş (kimse)[Muğla ağzında].

¹⁷ Bu çalışmada *lehçeler* sözcüğünün kullanımı, Genel Türk Diline bağlı lehçe anlamındadır.

Genel Türkçenin etimolojik sözlüğünün birbirinin dilini çok iyi anlayan yerli – yabancı bilim adamlarını barındıran bir komisyon tarafından hazırlanılması gerektiği düşünülmüştür.

Etimolojide net bir yöntemin olmadığı, ana ilkeler ve özel yöntemler şeklinde ayrılabilir ilke ve yöntemlerin olduğu anlaşılmıştır. *Özel yöntemi etkileyen unsur*, sözcüğün yapısı ve eldeki verilerken *ana yöntemi etkileyen unsur*, bilimsel olma gayretidir. Etimolojide genel yöntem, kendi içerisinde çeşitli sorunları barındırmaktadır. Örneğin dilin doğuşu, yayılması, dil ailelerinin varlığı gibi sorunlara verilen yanıtlar, etimolojide ilkesel yaklaşımı doğrudan etkilemektedir. Talat Tekin'in "*ses değişimleri mutlak olarak düzenlidir*" ve Günay Karaağaç'ın "*ses değişimlerinin her zaman düzenli olmayabileceği unutulmamalıdır*" görüşü ilkesel karşıt görüşlere bir örnektir. Bu bilimin doğası gereği doğal bir durumdur. Lakin etimolojiye yeni başlayanlar için anlaşılması güç bir karşılık olabilir.

Etimolojinin en önemli özelliklerinden biri de açık sistem mantığında olması ve her eklenecek veriden etkilenmesidir. *Etimoloji, dildeki bu tür kelimeleri kökenlerine, değişmelerine ve kaynak dillerine göre inceler ve sözlüklerde etraflıca açıklamaya çalışır. Her etimolojik açıklama doğru kabul edilmez; çünkü etimoloji aslında bir açıklama çabasıdır; önceki açıklamalar, doğrular zenginleştikçe yerini daha doğru açıklamalara bırakmak zorundadır* (Yılmaz, 2021:250). Esasında aynı yazara verileri aralıklı sunulduğunda her defasında farklı bir etimoloji yapar veya önceki etimolojisi kuvvetlenir ya da zayıflar.

İncelemesi yapılan sözcük veya ekin ele alınması bakımından *ilk defa* ve *yeni teklif* türleri vardır denilebilir.

Etik Beyan

"*Yozgat Ağzında Kullanılan Beş Sözcüğün Etimoloji Denemesi (Anıştırma, Hameyli, Hortuklu, Ürelüün, Mehekli) ve Etimolojide Yöntem Üzerine*" başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

Teşekkür

Çalışmamızın İngilizce kısmındaki imla ve gramer kontrolünde katkılarından dolayı Dinara BOLOTBEKOVA'ya teşekkürlerimizi sunarız.

Kısaltmalar:

ÇAĞ	: Çağatay Türkçesi
DS	: Derleme Sözlüğü (Türkiye Türkçesi Ağzları Sözlüğü)
DTS	: Drevnetyurkskiy Slovar
EAT	: Eski Anadolu Türkçesi
EDPCT	: An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish (Gerard CLAUSON)
ET	: Eski Türkçe
EUY	: Eski Uygurca
GTS	: Güncel Türkçe Sözlük
HT	: Harezmi Türkçesi
KIPT	: Kıpçak Türkçesi
KL	: Kubbealtı Lugati
KT	: Karahanlı Türkçesi
OT	: Osmanlı Türkçesi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TES	: Türkçe'nin Etimolojik Sözlüğü (Tuncer GÜLENSOY)
TETTL	: Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lûgati (Andreas TİETZE)
TS	: Tarama Sözlüğü
UİA	: Uluttuk İmder Akademiyası.
KES	: Kırgız Tilinin Kısaça Etimolojikalık Sözdüğü
TDSS	: Türkmen Dilinin Sözköki (etimolojik) Sözlüğü

Bazı transkripsiyon harfleri ve işaretler

~	: denk versiyon
ŋ, ñ	: Nazal n
ħ	: Arapça ha harfi
ā	: Arapça meddi tabii

Kaynakça

- Akdoğan, Y. (1999). *Azerbaycan Türkçesinden Türkiye Türkçesine büyük sözlük*. İstanbul- Beşir Yayınevi.
- Arıkoğlu, E. (2005). *Örnekli Hakasça-Türkçe Sözlük* (Vol. 695). Akçağ.
- Arıkoğlu, E. ve Kuular, K. (2003). *Tuva Türkçesi Sözlüğü*. Ankara- TDK Yayınları.
- Arslan, H. Ç. (2022). Algisal Etimoloji Ve Yeni Düşüncelerle Eski Türkçe 'İmga' İle 'İl İmga'nın Kökeni. *Türkoloji*, (112), 74-91. Erişildi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/ayt/issue/74241/1210880>
- Berbercan, M. T. (2011). *Çağatayca Gülistan Tercümesi* (Gramer-Metin-Dizin). *Doktora tezi*. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Dili Bilim Dalı. İstanbul.
- Buhari, S. [Şeyh Süleyman Efendi Özbeki'l Buhari] (1880). *Lugat-i Çağatay-i ve Türki-i Osmani*, 1. Cilt. İstanbul-Mihran Matba'ası.
- Caferoğlu, A. (1968). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları: Sayı 260. İstanbul- Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Clauson Sir, G. (1972). *An etymological dictionary of pre-thirteenth century Turkish*. Oxford at the Clarendon Press.
- Ercilasun, A. B. (2011). "Kat" Kelimesinin Coğrafi ve Semantik Yolculuğu Üzerine. *Dil Araştırmaları*, 8 (8), 9-21. Erişildi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/dilarastirmalari/issue/4722/64704>
- Ercilasun, A. B. (2022). Halk Etimolojisi. *Türk Dili, Ocak*, 71 (841), 10-13.
- Ergin, M. (2011). *Orhun Abideleri*. 45. Baskı. İstanbul-Boğaziçi Yayınları.
- Ganiev, F., Ehmetyanov, R. ve Açıkgöz, H. (1997). *Tatarca Türkçe Sözlük*. Kazan – İnsan Neşriyatı.
- Gülensoy, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe sözcüklerin köken bilgisi sözlüğü: etimolojik sözlük denemesi* (Cilt I). Ankara-TDK Yayınları.
- Gülensoy, T. (2010). Türkiye'de etimolojik sözlük ve sözcük etimolojisi üzerine yayımlanan makalelere dair bir bibliyografya denemesi. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 55 (2007/2), 35-66. Erişildi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/belleten/issue/45409/569393>
- Gülensoy, T. (2020). Kökenbilgisi ile ilgili bir kitap üzerine. *Dil Araştırmaları*, 14 (27), 249-253. Erişildi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dilarastirmalari/issue/60269/877545>
- Hamza, Ş. (2008). *Yüsuf u Zeliḥā: Destān-ı Yūsuf 'Aleyhi's-selām ve hazā aḥsenü'l-kaşāşi'l-mübārek: giriş-metin-günümüz Türkçesine aktarma-dizin ve sözlük-tıpkı basım*. Demirci, Ü. Ö ve Kormaz Ş. Haz., Kaknüs.
- İbrahim Alaeddin Bey (2020). *Çocuklarda Zekanın Mikyası*. (Kömür, E. Günümüz Türkçesine Çev.). Elektronik Kitap. (Orijinal eserin yayın tarihi 1914, 1915). Erişildi: https://books.google.kg/books?id=7noGEEAAQBAI&pg=PT121&lpg=PT121&dq=mehekli&source=bl&ots=Tyt-60hSGV&sig=ACfU3U1qo_WYBqBio3FHmGSKAq_jBs2RjQ&hl=tr&sa=X&ved=2ahUKewi37uKL76z-AhWVCRAIHdTCAK04PBDoAXoECAGQAw#v=onepage&q=mehekli&f=false
- Kaçalın, M. S. (2011). *Niyâzi, Nevâyi'nin sözleri ve Çağatayca tanıklar*. Ankara-TDK yayınları.
- Karaağaç, G. (2020). Sözlüklerimizde halk etimolojisi. *Belgü*, (5), 7-18. Erişildi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/belgu/issue/55301/686345>
- Karahan, L. (2012). Ağız Verilerinin Etimoloji Çalışmalarına Katkısı: "söylesane" Örneği. *Dil Araştırmaları*, 10 (10), 9-15. Erişildi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dilarastirmalari/issue/4724/64737>
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, (3. Baskı). Ankara-TDK Yayınları.
- Kuybu, E. (2015). *Yünus Emre Divanı'nın Bursa Nüshası* (Giriş-Metin-Dil İncelemesi-Dizin). *Yükseklisans tezi*. Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı, Bursa.
- lugatim.com (2023). Kubbealtı lugatı. Erişildi [12.01.2023]: <http://lugatim.com>
- Necip, E. N. (1995). *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü*. Çev. Kurban, İ., Ankara-TDK Yayınları.
- Ölmez, M. (1998). Etimoloji Sözlükleri. *Kebikeç Dil ve Edebiyat Dergisi*, 6, 175-184. Erişildi: https://turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20DILI/mehmet_olmez_etimoloji_sozlukleri.pdf
- Ölmez, M. (2019). Etimoloji Sözlükleri Üzerine Kısa Bir Değerlendirme, Tanımı ve r-'li Yabancı Kelimelerin Türkçeye Giriş Yolları. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 59 (1), 119-130. DOI: 10.26650/TUDED2019-0012
- Ölmez, M. (1995). *Türkmence-Türkçe Sözlük*. Tekin, T., Ölmez, M., Ceylan, E., Ölmez, Z. ve Eker, S. Haz., İstanbul-Simurg.

- Özşahin, M. (2017). *Başkurt Türkçesi Şçzlüğü*. Ankara- TDK Yayınları.
- Ryumina-Sırkaşeva, L. T. ve Kuçigaşeva, N. A. (2000). *Teleüt Ağzı Sözlüğü* (Çev: Ş. H. Akalın ve C. Turgunbaev). Ankara- TDK Yayınları.
- Şahin, M. (2017), Kadışehri İlçesinin Deveci Dağı Eteğindeki Altı Köyün Tarihi Halk Hekimliği Yemekleri inanışları ve Yerel Kelimeleri, *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: I, Sayı: 1, Yıl: Ocak-Haziran 2017*
- Sami, Ş. (H.1317/ M. 1899-1900). *Kamusı Türki* (cilt 1). Babı Ali (İstanbul): İkdam Matbası.
- Sami, Ş. (H-1317, M-1901), *Kamus-ı Türki* (cilt 2). Babı Ali (İstanbul): İkdam Matbası.
- Semra Canan, S. (2016)Kıyasü'l-Enbiya (Rabguzî) Üzerine Bir Dil İncelemesi. *Yükseklisans Tezi*. Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Dili Bilim Dalı, Kayseri.
- Sertkaya, O. F. (2009). Dîvânü Lügati't-Türk'te Geçen Her Kelime Türkçe Kökenli midir? Veya Kâşgarlı Mahmud'un Dîvânü Lügati't-Türk'ünde Yabancı Dillerden Kelimeler. *Dil Araştırmaları*, 5 (5), 9-38. Erişildi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dilarastirmalari/issue/4719/64664>
- Sertkaya, O. F. (2012). Etimoloji nedir - ne değildir ve isimden isim yapan +ay /+ey eki üzerine. *Türkoloji Dergisi*, 19 (1), 43-72. DOI: 10.1501/Trkol_0000000235
- Seydakmatov, K. (1988). *Kırgız Tilinin Kısaça Etimolojyalık Sözdüğü*. Frunze-İlim Basması.
- Sozluk.gov.tr, Türk Dil Kurumu Sözlükleri, Erişildi [27.02.2023]: <https://sozluk.gov.tr/>
- Stachowski, M. (2011). *Etimoloji*. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları. Erişildi: <https://www.academia.edu/1287429/Etimoloji>
- Tavkul, U. (2000). *Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü*. Ankara- TDK yayınları.
- Tekin, T. (1960). "Amca" ve "teyze" kelimeleri hakkında. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 8, 283-294. Erişildi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/belleten/issue/38139/440293>
- Tekin, T. (1977). Ön Türkçede ünsüz yitimi. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 25, 35-51. Erişildi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/belleten/issue/42810/515505>
- Tekin, T. (1997). Dilbilimi ilke ve yöntemleri ışığında Türkiye'de dilbilimi. İçinde VIII. *Uluslararası Türk Dilbilimi Konferansı Bildirileri* (ss. 1-8). Ankara, Ankara Üniversitesi. Erişildi: <https://docplayer.biz.tr/51019519-Dilbilimi-ilke-ve-yontemleri-isiginda-turkiye-de-turk-dilbilimi.html>
- Tekin, T. (2010). {-Mati(N)} Gerundiumu Üzerine (Çev. Ümit Özgür DEMİRCİ). *Dil Araştırmaları*, 6 (6), 203-210. (2004). Erişildi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/dilarastirmalari/issue/4720/64683>
- Tekin, T. (1998). *Orhun Yazıtları Kül Tigin, Bilge Kağan, Tunyukuk*. İstanbul-Simurg Yayınları.
- Tietze, A. (2009), *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügati(II. Cilt, F-J)*. Sprachgeschichtliches und Etymologisches Wörterbuch des Türkei-Türkischen, Osterreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien.
- Tietze, A. (2009). Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügati Cilt 2 F-J.
- Toparlı, R. Vural, H. ve Karaatlı, R. (2007). *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü(2. Baskı)*. Ankara-Türk Dil Kurumu. Uluttuk İmder Akademiyası. (2010). *Kırgız Tilinin Sözdüğü*. Bişkek – Avrasya pres.
- Üşenmez, E. (2006). Karahanlı Türkçesi Sözlüğü. (*Yükseklisans Tezi*). Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı. Kütahya.
- Vasiliyev, Y. (1995). *Türkçe-Sahaca(Yakutça) Sözlük*. Ankara-TDK Yayınları.
- Veli, N., Kürmenbayulu, Ş., Malbakov, M., Şoybekov ve diğ (2013). *Kazak Sözdigi*. Almatı- Devir Basması. Erişildi: <https://tilalemi.kz/viewer/viewer.php?file=/books/2018004.pdf>
- Yaman, E. ve Mahmut, N. (1998) Özbek Türkçesi – Türkiye Türkçesi ve Türkiye Türkçesi – Özbek Türkçesi karşılıklar kılavuzu. Ankara –TDK yayınları.
- Yavuzarslan, P. (2009). Prof. Dr. Hasan Eren'in Türkçenin Sözvarlığı Üzerine Yaptığı Çalışmalarda Etimolojik Prensipler. *Türkbilig*, (18), 194-209. Erişildi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/turkbilig/issue/52803/697289>
- Yeşilbağ, S. (2019). Muhibbî Dîvânı'nda değerli taşlar. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 22, 689-712. Erişildi: http://www.devdergisi.com/Makaleler/844983761_18.pdf
- Yılmaz, Y. (2021). Genel Türkçe sözlüklerde etimolojik gönderme. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (23), 248-258.
- Yılmaz, E. (2007). Kökenbilim (Etimoloji) Sözlüğü ve Türkçenin Kökenbilim sözlükleri. İçinde A. Külahlıoğlu İslam ve S. Eker (Edt.), *Edebiyat ve dil yazıları : Mustafa İsen'e armağan*(ss. 619-630). Ankara. Erişildi: <https://yunus.hacettepe.edu.tr/~eminey/makaleler/yilmazkbol13.pdf>
- Yozgat.ktb.gov. Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yozgat İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. Erişildi [05.01.2021]: <https://yozgat.ktb.gov.tr/TR-110398/yozgat-devisleri.html>

EXTENDED ABSTRACT

Etymology is an attempt to find out the past of words and their origin by following the trace they leave behind. This concept, whose origin is connected with the Greek civilization, is an important scientific area both in Turkish and in all languages. It is accepted that the first etymology experiment in Turkish was made by Mahmut Kashkari in his work *Divanu Lugati't-Turk*. In our study, the etymological analysis of five words used in the Yozgat Dialect and the method in etymology were discussed. In addition to providing an analysis experiment of five words to the literature, a compilation of some articles on the scientific method in etymology was made and an attempt to describe the method in etymology in outline was made.

A) Before Etymology

1. The condition of being able to make etymology
2. The Purpose of Etymology
3. The Subject of Etymology
4. The main views on etymology
5. Competence in Etymology
6. Preparation for Etymology

B) When Making Etymology

1. General
2. Phonetic
3. Semantics
4. Morphological
5. Lexicological
6. Reconstruction
7. Other

C) After Etymology

1. Presentation
2. Qualification

Two types of methods that we can call general and special come to the fore. While the general method is the general principles of etymology, the special method is the method that can change according to each word and each researcher, sometimes according to the available information at hand. It seems that even a researcher applies a different special method for each word, apart from the general etymology methods. The above information, each of which emphasizes a different aspect of etymology and which we can outline in the form of general method(principle) and special method, can be grouped as follows. The etymological analysis of the words *anıştırma*, *hameyli*, *horuklu*, *ürelüün*, *mehekli* used in the mouth of Yozgat has been attempted using the mentioned general and special methods. Of the five words that are being tried to be etymologically analyzed, two are quotations and three are words of Turkish origin. *Anıştırma*: words such as *anık*, *anış-*, *anış*, *anışlı*, which are formed with the root *an-*, have developed semantically from the meaning of remembering. the second versions, on the other hand, have come to mean something like animation in the mind. It has been seen that all the words related to the root of *an* are actually related to the mind. We agree with the etymology made by Tietze and Gulensoy in the form *anış-* > *anıştır*. In addition, it is believed that the word *anış-* derives from the verb *an-*. *Hameyli*: We agree with the Tietz in the form of the word *hamayil*. However, it is thought that the *hameyli* and *hamayli* variants may be in two ways. I-metathesis: *hamâil* > *hamayil* > *hamayli*~ *hameyli*; II- Arabic: *hameyle*, changed to *hameyli*. *Hortuklu*: it is related to the sound that a person makes from the inner nose. it is a noun adjective. According to this, the etymology of the word *hortuklu* is in the form of < *hor* + *t* + *Uk* + *IU*. The +*t* reflection in the body of the *hort* has the function of strengthening the imitation in the word. *Ürelüün*: The word, which is sometimes used in the Yozgat dialect in the form of *avanced* and *ireli* by undergoing metathesis, has merged with the word *day* and melted with the effect of softening and rounding to the form of *ilerü* > *ürelü* > *ürelü* + *gün* > *ürelüün*. It is thought that the shape fused with the word *day* through the completion is the *İlerü* in the Old Anatolian and Ottoman Turkish languages. *Mehekli*: The word has been used in the form of *mehek* in Divan Literature. In the last

periods of the Ottoman Empire, the mehek form has also entered into non-poetic use. Later, it protected itself in the dialects in the form of *mahaklı* and *mehekli*. in literary language, *mihenk* form is preferred. According to this, this word has undergone a change in the form of *mehekk* > *mehek* > *mehek + li*. From a semantic point of view, the sign-belgi meaning of the word mehek has undergone a change of meaning in the form of a person who is a sign of illness by establishing an interest in symptoms that indicate illness and has come to mean diseased. Although the importance of each mentioned and recommended point about the methods and principles of word analysis is clear, it was found that the most important element is semantics, that is, knowing its meaning and paying special attention to understanding in analysis. In particular, the importance of semantics is clearly seen in the etymology of the word urelu. The element that influences the special method, the structure of the word, and the element that influences the main method, when given in hand, is the desire to be scientific. The general method of etymology contains various problems. For example, answers to such questions as the birth of a language, its distribution, the existence of language families, directly affect the principled approach in etymology. Talat Tekin's opinion that "sound changes are absolutely regular" and Günay Karaağaç's opinion that "it should be remembered that sound changes may not always be regular" are examples of fundamentally opposite views. This is a natural situation due to the nature of science. One of the most important features of the etymology is that it is in the logic of an open system and is affected by all the data that is added.